

TERMÉSZETVÉDELMI ERDŐK

Hazánk védett természeti területeinek jelentős hányadát (50%) természetvédelmi erdeink teszik ki. Jelentőségük a természeti értékek megőrzésében kiemelkedő, a természetes táj fenntartásában meghatározó. Fontos ismernünk tehát, hogy mit is értünk természetvédelmi erdők fogalma alatt. Fontos ez annál is inkább, mivel a korábbi erdészeti jogszabályok, bár rendszeresen használták e fogalmat, definícióját nem adták meg. A fogalom meghatározásának elmaradása számtalan félreértésre adott okot.

A Minisztertanács 33/1987. (IX. 1.) számú rendelete — bár kissé pontatlanul, de végre rendezte a kérdést. A véderdők kategóriájában szerepeltetett „*természetvédelmi erdők*” tehát mindazon erdők, amelyeket a természetvédelmi főhatóság, valamint a fővárosi, megyei tanács védetté nyilvánított.

Egyszerűbben fogalmazva „a természetvédelmi erdők” a természetvédelmi oltalom alatt álló erdők gyűjtőfogalma. Külön említést érdemelnek a „fokozottan védett természetvédelmi erdők”, amelyek a fokozottan védett természeti területeken lévő erdőket jelentik. A közel 290 ezer hektár kiterjedésű természetvédelmi erdeink az ország összes erdejének 16%-a. A fokozottan védett természetvédelmi erdők a természetvédelmi erdők 28%-át a hazai összes erdőnek viszont csak 4%-át teszik ki.

Az erdőtörvény végrehajtására kiadott rendeletek számos vonatkozásban tartalmaznak utalást a természetvédelmi erdőkre. Ez természetes, hiszen ezekben az erdőkben elsődlegesen a különleges rendeltetés (természeti érték védelme, génvédelem, tájvédelem stb.) megvalósítását kell biztosítani, ami általában eltérő szabályozást igényel. A szabályozás két legfontosabb tétele a rendeltetéshez szükséges további szakmai előírások érvényesítését teszi lehetővé.

1. A természetvédelmi erdőket véderdővé nem az erdőfelügyelőség jelöli ki a MÉM Erdőrendezési Szolgálat javaslata alapján, hanem a természetvédelmi hatóság.

2. A már védetté nyilvánított erdőkben a gazdálkodás módjának, mértékének, mikéntjének megállapítása a természetvédelmi hatóság hozzájárulásához kötött. A hozzájárulási jogkör az erdőtervek és az éves tervek készítése során érvényesül.

Az erdészeti jogszabályok a természetvédelmi hatóság hozzájárulásához kötik:

- természetvédelmi erdő tulajdoni, (kezelői, használoi) jogának megváltoztatását,
- belterületbe vonását,
- művelési ágának megváltoztatását és természetbeni megosztását,
- termelésből való kivonását és más célra történő igénybevételét és az
- éves fakitermelési, erdősítési és erdőnevelési tervek jóváhagyását.

Az erdők természetvédelmi oltalom alá helyezésének számos oka lehet. Az erdő a védelem tárgya:

1. a benne található természeti értékek miatt. A hazai őshonos *növény- és állatfajok* jelentős része már csak egyes kisebb-nagyobb kiterjedésű természetes, vagy ahhoz közelálló erdőben maradt fenn. (papucsbokor, sallangvirág, nyuszt, kerecsensólyom stb.). A természetvédelmi erdők ezenkívül védelmet biztosítanak, keretet adnak jelentős *földtani* (barlangok, sziklaalakza-

tok stb.) *vízteni*, (források, tavak, lápok stb.) és *kulturtörténeti* (régészeti, történelmi emlékek stb.) értékeknek.

2. az erdő *társulása* miatt. Gyakorta nyilvánítanak védetté olyan erdőt, ahol az egyes fafajok társulásai jelentik a ritkaságot, különlegességet, (tatárjuharos lösztölgyes, tölgy-kőris-szil ligeterdő stb.).
3. a teljes *erdei ökoszisztéma* megóvása miatt. Ide az őserdők, a *bioszféra rezervátumok* magterületei és a gazdaságosan nem hasznosítható erdők (hárs-kőris sziklaerdő, karsztbokorerdő, stb.) tartoznak.
4. a *faállomány különleges értéke* miatt. Itt a védelem a faállomány genetikai készletének (kiváló növekedése, törzsalak, ellenálóképesség stb.) megóvását célozza.
5. az eredeti *táj karakter* fenntartása miatt.
6. *kutatás*, kísérlet végzése miatt.
7. az erdő különösen értékes *közjóléti* (üdülés, turizmus stb.) szerepe miatt. A természetes növénytársulások kiterjedése Európaszerte csökken, közöttük hazánkban is egyre kisebb területre szorulnak vissza a természetes erdők.

A természetvédelem számára különösen fontosak az igen száraz vagy az igen nedves, tehát a különleges termőhelyen kialakult erdőtípusok, mert a fokozottan védett növényfajok jelentős részét ezek őrzik. Ilyenek pl.: a karsztbokorerdők, a sziklai bükkösök, magashegységi bükkösök, szurdokerdők, lösz-tölgyesek, láperdők, bokorfüzesek stb.

A jó termőhelyen álló tölgyesek, bükkösök, fenyvesek, az ártéri fűz-nyár és a keményfás ligeterdők a természetvédelem számára nélkülözhetetlenek egyrészt mint élőhelyek, másrészt a táj jellegének, szépségének megóvása miatt.

A védett területeken a legértékesebbnek tartott erdeink: (a felsorolás nem jelent teljességet, vagy abszolút értékrendet).

— A Bükkben, a Zempléni hegyekben, a Mátrában és a Börzsönyben lévő magashegységi (montán) bükkösök és a közöttük előforduló sziklai bükkösök, szurdokerdők;

— a Vértes, a Gerecse és a Pilis molyhos tölgyes bokorerdői;

— a Duna-Tisza köze megmaradt égerláperdői (Ócsa, Dabas);

— a szentgáli tiszafás bükkös;

— az alföldi sziki tölgyesek maradványerdei (?): ohati erdő, újszentmargitai erdő;

— az ártéri erdők természetes fűz-nyár és tölgy-kőris-szil ligeterdei: Gemenc, Béda, a Tisza mellett Tőserdő;

— a Bakony alján a fenyőfői erdeifenyves;

— a kerecsendi erdő tatárjuharos lösztölgyese;

— a Szabolcs-Szatmár-Beregen lévő dédai, fényi és bockereki erdő;

— az Őrség természetes erdeifenyvesei és a jegenyefenyves lucosai;

— a soproni Szárhalmi-erdő.

A tudományosan megalapozott, aktív természetvédelmi munka eredményeképpen a természetvédelmi erdők és a védelem alatt nem álló erdők között a különbségek már megmutatkoztak.

Ökológia terén

— természeti értékekben gazdagabbak, (ritka fajokat és társulásokat őriznek) ezek biztonságosabban fennmaradnak,

- az ökoszisztéma egyes elemei közötti bonyolult kölcsönhatások akadálytalanabban érvényesülhetnek,
- a természetes kiválasztódás szabadabb,
- biztosított az életközösség dinamikus egyensúlya,
- az ökoszisztéma stabilabb, szukcessziójuk kevésbé gátolt,
- fafajai, elegyaránya, állományszerkezete, záródása stb. a természetes társulásos fajtákhoz közelebb áll,
- a génátvitelt jobban biztosítják,
- ellenállóképesebb, az ökoszisztéma terheléseit könnyebben elviseli.

Erdőgazdálkodás terén

- vágáskora általában magasabb (5—10 évvel),
- vastagabb, minőségi, egyúttal értékesebb faanyagot terem,
- az erdőgazdasági munkák a védelem érdekében folynak, természetszerűbbek.
- a gazdálkodás biztonsága nagyobb,
- a tartamosság jobban érvényesül,
- az üdüléshez, kikapcsolódáshoz alkalmasabb teret ad.

Környezetvédelem terén

- az erdőtenyészet folytonossága révén a környezetvédelmi hatás (levegőtisztító, vízgazdálkodást javító, termőhelyét fejlesztő, zajt elnyelő stb.) folyamatosabban érvényesül.

A természetvédelmi erdők a védelem érdekében szükséges korlátozások súlyát tekintve négy nagyobb kategóriába sorolhatók:

1. A természetvédelmi erdők egynegyede olyan gyenge, vagy különleges termőhelyen áll (véderdők), ahol azok fatömege a védetté nyilvánítást megelőzően sem lett volna hasznosítható, mert
 - egyáltalán nem, vagy csak kevés fatömeget adnak és a faanyag is gyenge minőségű (cserjések, bokorerdők stb.)
 - a fakitermelés és szállítás bennük gazdaságtalan (szurdokerdők, karsztbokorerdők, meredek termőhelyek erdei stb.) vagy pedig
 - felújításuk sikere kétséges (sziklaerdők, törmelékletítő erdők, száraz tölgyesek stb.).

Ezekben az erdőkben gazdálkodás nem folyik, korlátozásra nincs szükség.

2. A természetvédelmi erdők mintegy felén a védelem érdekében nem szükségesek különleges természetvédelmi korlátozások. Itt az erdészeti jogszabályokat és szakmai utasításokat betartó, szakszerűen végzett, tartamos, természetszerű gazdálkodás (természetes felújítás, őshonos fajok alkalmazása stb.) teljes mértékben megfelel a természetvédelem érdekeinek.

A védelemre ezekben az erdőkben éppen a szabályok be nem tartása miatt van szükség, s a konfliktusok is abból erednek, hogy azok betartását sokszor a természetvédelemnek tulajdonítják. A megtermelt faanyag a népgazdaság számára hasznosul, a természeti értékek védelme a természetszerű gazdálkodással biztosított.

3. A természetvédelmi erdők egynegyedén a védelem érdekében az erdészeti gyakorlatát és szabályait meghaladó a korlátozások mértéke. A korlátozások legtöbbször

- vágáskorra (általában 10—30 évvel magasabb),
- az erdőfelújítás módjára, időtartamára,
- a végvágások nagyságára (10 hektáron belül),
- a gazdasági tevékenység időbeli és térbeli rendjére,
- a fahasználatok módjára, mértékére terjednek ki.

Ezekben az erdőkben a megtermelt faanyag hasznosításáról nem kell lemondanunk, az időbeli vagy mennyiségbeli eltéréseket a hozadékszabályozás során ki lehet egyenlíteni. A magasabb vágáskor miatt méretesebb, értékesebb faanyaghoz jut a gazdálkodó.

4. E kategóriába azok a — fatermesztés számára egyébként kedvező — védett erdők sorolhatók, amelyekben a különleges természeti értékek megóvása miatt gazdálkodás nem végzhető. Kiterjedésük csekély, nem éri el a védett erdők egy százalékát. Ide az őserdők, a bioszféra rezervátumok magterületein, veszélyeztetett növény- és állatfajok élőhelyein, fokozottan védett barlangok, valamint a víznyelők környékén lévő erdők tartoznak. Faanyaguk értéke messze elmarad rendkívüli természeti értékük mögött.

Természetvédelmi érdeink fenntartásában, kezelésében a jövő feladatai főként:

- a természeti értékek tudományos szintű feltárása és a védelmük érdekében szükséges kezelési módok meghatározása,
- a kezelés módjának tervezés során történő érvényesítése,
- az erdőgazdálkodók értékmegeóvó, fejlesztő gazdálkodása és annak ellenőrzése.

dr. Kovács Máttyás

MEGYEI JELENTŐSÉGŰ TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

Ma Magyarországon a védetté nyilvánított természeti értékek országos és megyei jelentőségűek.

- *Országos jelentőségű* az a védett természeti terület, természeti érték, amelyet a természetvédelmi főhatóság nyilvánított védetté. A hazai értékek közül az országosak, különösen a Kárpát-medencére jellemző természeti értékeknek a világ természeti örökségeként történő megőrzését hivatottak szolgálni. Ebbe a kategóriába a természetes, természetközeli, országos és nemzetközi érdeklődésre számot tartó területek és értékek tartoznak. Ennek megfelelően nemzeti park, tájvédelmi körzet csak országos jelentőségű lehet.
- *Megyei (helyi) jelentőségű* természeti érték az a védett terület, vagy természeti érték, amelyet a megyei (fővárosi) tanács nyilvánított védetté. Ebbe a kategóriába a kisebb, egyedi, hazai szempontból kiemelkedő területek és értékek tartoznak. Így az igen kis területtel, vagy terület nélkül védett természeti emlékek csak megyei jelentőségűek lehetnek.

Az 1971-es minisztertanácsi rendelet értelmében az Országos Természetvédelmi Hivatal (OTvH) elnöke 1975-ben határozott a korábban védetté nyilvánított védett természeti értékek jelentőségének megállapításáról és meghatározta a megyei értékek körét. Akkor a megyei jelentőségű védett természeti értékek között egy növényfajt (szúrós csodabogyó, *Ruscus aculeatus*) és 2361 hektár területet tartottak nyilván. A megyei jelentőségű értékek körét legnagyobb számban egyes fák, csoportok, fasorok, parkok alkották, de voltak közöttük források, sziklaalakzatok, szigetek, láprétek, erdők is.

(Folytatását lásd a 126. oldalon)